

Időutazás a 2010-ben 100 éves Délmagyarországgal: 1941 (32. rész)

SZERB BOMBÁZÓK SZEGED FELETT

Hatvankilenc hét múlva lesz 100 éves az 1910. május 22-én útjára bocsátott Délmagyarország. Lapunk e jubileuma alkalmából, mintegy visszazsálálásként, időutazásra hívjuk olvasóinkat: hétről hétre egy-egy esztendő újságtermését átlapozva föl-villantjuk, milyenek láttatta a világot, az országot, a régiót, Szegedet – a Délmagyarországot. A magyar vidék legpatinásabb lapja sorozatának harmincketedik állomása: 1941.

ÚJSÁZSI ILONA

Katonai puccs Jugoszláviában – e március 27-i fordulatot egy nappal később aláhúzott betűkkel, „A belgrádi események” főcímmel hozzuk. Az már persze nem publikus, hogy Hitler kancellár üzenetben kér Horthy kormányzótól átvonulási engedélyt a német csapatok számára Jugoszláviába.

Teleki öngyilkossága

A nyilvánosság akkor arról sem értesül, hogy április 1-jén a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács ülése Teleki Pál miniszterelnök javaslatára úgy határoz: a honvédség csak akkor támadja meg Jugoszláviát, ha az mint állam részekre bomlik, ha a magyar kisebbség veszélyeztetett helyzetbe kerül, ha a magyarlakta területek a német támadás következtében senki földjévé válnak. Ám a német hadsereg április 2-án megkezdte a Jugoszlávia elleni felvonulást Magyarországon.

Gyászkeretben jelent meg Gróf Teleki Pál neve és nekrológja az április 4-i címlapon. Nem lehet elhallgatni Teleki Pál miniszterelnök, Szeged képviselője április 3-án hajnalban elkövetett

■ Teleki Pál miniszter Szeged képviselőjeként többször is szónokolt városunkban

öngyilkosságát. Azt írjuk: utolsó szegedi útján – mikor február 2-án Varga József iparügyi és kereskedelmi miniszter bejelentette, hogy lemond mandátumáról, s helyét a MEP-lista harmadik helyén szereplő Peták Nándor örökölte – kijelentette: „az eltávozott miniszter helyett is apja és gondviselője kíván lenni Szeged városának, annak minden polgárának”. Teleki szegedi mandátuma „a lista negyedik helyén szereplő dr. Rosta Lajos postatitkára száll”.

A jugoszláv hadsereg felvonult

A kolumnás nekrológ utáni oldalon, tettének mintegy magyarázataként az olvasható: „Állandóan mardosta az, hogy a társadalomban a nagy kötelességek átérzése hiányzik, és a mai idők parancsolta nemzeti és társadalmi kötelességekkel szemben nem vagyunk

FOTÓK: SOMOGYI-KÖNYVTÁR, HELYSISMERETI GYŰJTEMÉNY

még eléggé felkészülve.” A szegedi gyászt elmélyítette, hogy – Klebelsberg, Gömbös után – Telekivel történelmi nagyságú képviselőjét veszítette el a Tisza-parti város.

Ezzel az április 6-i vezércikk szembebesíti a szegedieket. Mellette ott áll feketén-fehéren: „A jugoszláv hadsereg felvonult a határvonal mentén.” Azt írjuk: „a hadiállapot küszöbén” állunk, valójában e napon megindul a német hadsereg támadása – a Szegedre telepített német repülőezred Belgrádot bombázza, a szárazföldi csapatok a Bánát irányában támadnak.

Öt szirénaszó

„A német csapatok már az első napon 30-40 kilométeres mélységben nyomultak be szerb és görög területre” – hurráz az április 8-i címlap. Arról csak beljebb szólunk, hogy „az első riasztás csupán öt percig tartott”. Másodízben 11 óra 12 perckor szólaltak meg a szirénák, „majd egyidejűleg néhány robbanás hallatszott, a levegőben pedig feltűnt néhány szürkéstestű idegen repülőgép, amelyeket azonnal gyors vadászgépek vetek üldözőbe. (...) A 6 gépből álló jugoszláv bombázóraj valamennyi egysége a városon kívül lezuhant. Ennél a támadásnál a támadó gépek öt helyen hat bombát dobtak le. Egy kisméretű bomba az állomás épületére hullott, átszakította a tetőzetet, és Lovas Gáspár állomásfőnök lekasabba a díványra esett le, de nem robbant fel. Utászkatonák távolították el, úgyhogy semmi kárt nem okozott. Áldozatot egyik helyen sem követelt a támadás.”

KRONOLÓGIA. 1941. január 31.:

Szeged népessége: 136.752 fő. **Április 16.:** A kormány 2870/1941. számú rendelete honvédelmi kiegészítő szolgálatra kötelezi a zsidó férfiakat. **Április 28.:** A visszacsatolt Bácskában az 1918. december 31. után betelepülteknek (mintegy 150 ezer, nem magyar nemzetiségű személynek) el kell hagyniuk az ország területét. **Június 15.:** Az alsóvárosi templomban leleplezik az ellenforradalom emlékművét – az ünnepségen Zdravec István és Bokor Pál beszél. **Június 22.:** A német hadsereg hadüzenet nélkül megtámadja a Szovjetuniót. **Június 26.:** Magyarország hadat üzen a Szovjetunióknak. **Július 14.:** Tito meghirdeti a jugoszláv népi felkelést a németek ellen. **December 31.:** Kihirdetik a törvénycíkket, mely szerint a visszafoglalt dél-vidéki területeket Magyarországhoz visszacsatolják, az országgal egyesítik.

Április 11-én Magyarország nyílt is bekapcsolódik a Jugoszlávia elleni támadásba. Az aznapi címlapon olvasható Kiáltvány indoklása szerint „Parancsoló kötelességünké vált, hogy a Magyarországtól 1918-ban elszakított terület és az azon nagy tömegben élő magyarság sorsának és helyzetének biztosítását újból kezünkbe vegyük.” Szeged immár új leckéket tanulja, miként lehet túlélni a légvédelmi harcot, a háborút, a második világhéget.

Arcél: Szász Ferenc (1909–1993)

„Hódmezővásárhelyen, 1909. december 17-én született. Húszévesen kezdte újságírói pályáját a helyi lapok (Vásárhelyi Friss Újság, Népújság, Hetivásár, Délvidéki Sport) szerkesztőségében. 1938 októberében lett a Délmagyarország munkatársa” – írja Szász Ferencről Péter László. Az irodalomtörténész arról is megemlékezik, hogy Szász „minden műfajban jeleskedett, de főként színikritikusként írta be nevét a szegedi művelődéstörténetbe.” 1944. április 12-től 16-ig, a lap betiltásáig ő volt a felelős szerkesztő. „A nyilas uralmat, az ostromot a fővárosban vészelte át, majd Szentesen érte a hívás, hogy térjen vissza a Délmagyarországhoz. 1945 májusától két évig ismét a lap munkatársa”, de mint párton kívülinek távozni kellett – Budapestre ment. Dolgozott az Esti Szabad Szó, majd a Magyar Távirati Iroda, később a Magyar Hírlap szerkesztőségében, illetve nyugdíjasként különböző üzemi és sportlapokban. Hosszú betegség után, 1993. március 1-jén hunyt el.

SZERELMI VARÁZSLAT • „Népszokások és hiedelmek az 'igaz férfi' körül” címmel Csányi Piroska ír riportot november 30-án a Szent András éjszakáján szokásos szerelmi varázslatokról. „A lányok Algvyon is bójtölnek, este megmosaksznak, de nem törülköznek meg. Lefekvés előtt háromszor megfordítják a párnájukat, s közben ezt a varázsigét mormolják: 'Párnámat rázom, Szent Andrást várom, mutassa meg jóvendőbeli párom! S az a férfi, aki álmukban megjelenik, vezetői majd oltár elé őket...’” Ismerhette a versikét a képünkön látható alsóvárosi szüreti báli pár is.

DIÁK-HAMLET ÉS TRAGÉDIA

„Országos érdeklődés kíséri a Szegedi Egyetemi Ifjúság Színjátszó Társasága mai bemutatkozását – lelkesedünk április 1-jei tudósításunkban. Majd kolumnás kritikát is közlünk a diák-Hamletről. A rendező és az egyik szereplő későbbi szerelmi tragédiája megrendítette a szegedieket.

MUNKATÁRSUNKTÓL

„Ma este a közönség elé lépnek a lelkes egyetemi színjátszók, hogy tanúbizonyosságát adják a színjátszás nemes művészetére és az irodalom iránti rajongásuknak. Hétfőn tartották meg a Hamlet jelmezes főpróbáját, a legbiztosabb siker jegyében.” – „A szereplők, élükön Szász Károllyal, Hamlet szerepének figyelemre méltó tehetségű alakítójával és a többi főszereplővel: Tárnok Évával, Tóth Katával, Sztachó Lajossal, Kiss Ottóval, Gertig Bélával, pontos szereptudással és játékkészséggel, érett alakítással lepték meg a főpróba kevésszámú közönségét.” „A fiatal és lelkes gárdát már Kolozsvár és Debrecen is meghívta vendégszerepelni...”

A Városi Színház Horváth István bölcsészhallgató rendezésében április 1-jén mutatja be a Hamletet. A követ-

kező napon Vér György kolumnás kritikát közöl lapunkban. Idézi Szent-Györgyi Albert rektor szavait: „Azok a tanárjelöltek, akik a Hamlet előadásában szerepelnek, azok rossz tanárok már nem is lehetnek...” „Ifj. Horváth István vezérkönyve mindenképpen színpadi akciót követel, amely először Hamlet egyéni tragédiáját kívánja hangsúlyozni a sok Shakespeare szövevény, melléktema, epizód elhagyásával – így Vér György. – Példamutatással szolgált a diákok Ham-

letje, előadása és hitvallása – a hivatásos színháznak.”

A darabhoz kötődő tragikus szerelmi történet miatt is a szegediek emlékeztetése vesődik a „diák” Hamlet. A zsidó származású Horváth és a Gertrud szerepét alakító Tóth Kata szerelembe esett, de a lány családja a végtelenségig ellenezte kapcsolatukat. Az ifjú pár a második zsidótörvény után végképp elvesztette reményét, hogy egymáséi lehessenek – 1941. október 17-én közösen vetettek véget életüknek...

■ Jelenet diák-Hamletről: a címszereplő Szász Károly, a későbbi tanár és rendező (Szász Ferenc újságíró öccse)

NAPI HÍREK

Tükröt tart szülővárosának és a régióknak a Délmagyarország. A cikkek, információk fölött a forrás: „saját tudósítónktól” – most 1941-ből.

MUNKATÁRSUNKTÓL

EGYETEMI BÁL. „Híven ahhoz a programhoz, amelynek megvalósítását a fiatal Horthy Miklós Tudományegyetem rektora, Szent-Györgyi Albert tűzte ki célul, a szegedi egyetemen a komoly tudományos munka mellett megindult az eleven, pezsgő diákélet is, amely az egyetemi fiataloknak a város társadalmába való szerves bekapcsolását célozza.” A rektor által megvalósított diákegység az egyetemi bál megrendezésével lépett első ízben a nyilvánosság elé” (január 25., szombat).

PÁSZKAHÍRDETMÉNY. „A Szegedi Izraelita Hitközség közli tagjaival, hogy pászkaüdvözlők a hivatalos órák alatt válthatók (Margit-utca 20., I.) A pászka ára kilónként 1.50 pengő” (március 9., vasárnap).

CIPŐJEGYEK. A „fogyasztó börtalpú lábbelit csak utalványra szerezhet be, csak utalványra talpaltathatja és fejeltetheti cipőjét” (április 1., kedd).

CSECEMŐGYILKOSSÁG. Szász Gergelyné napszámosasszony a törvényszék Ungváry-tanácsa előtt „elmondotta, hogy öt gyermeknek adott életet, férje nem keresett és ezért gyermekei éppen úgy, mint ő, nélkülöztek, sokszor nem volt ennivalójuk sem. Amikor ismét gyermekáldás elé nézett, elhatározta, mivel úgysem tud enni adni újszülött gyermekének, elteszi láb alól.” A törvényszék tízhónapi börtönbüntetésre ítélte” (április 3., csütörtök).

FRICSAY SIKERE. „Fricsay Ferenc, a kiváló fiatal szegedi karmester tegnap nagy sikerrel szerepelt Budapesten a Székesfővárosi Zenekar élén” (április 3., csütörtök).

ÚJ TENISZEGYESÜLET. „A KEAC-ból kivált teniszszek megalkotották a Szegedi Tenisz Egyesületet. (...) Az új klub a Torontál téren szeretné sporttelepét felépíteni” (május 1., szombat).

JOBBRA HAJTS! „A július 6-ával életbe lépő jobboldali közlekedés” részleteiről hirdetményt tesz közzé a rendőrség. „Foglalkozik az egyirányított utcák, így a Gróf Apponyi Albert utca forgalmi irányának megváltoztatásával is.” „A Dóm-térre behajtani nem tilos többé” (június 20., péntek).

LAKÁST A MENEKÜLTEKNEK! „Belgrádból 80 tagú magyar iparoscsoporthoz érkezett Szegedre, hogy itt elhelyezkedést találjon, és most már Magyarország területén alapítson egzisztenciát. Mintegy 20 iparosember – családjával együtt – máris el tudott helyezkedni.” A többiek sem akarnak a losonci táborba menni, a városházán járva lakást kértek (július 1., kedd).

HORTHY VÁSÁRHELYI KERESZTYEREKEI. „Virág Kiss József polgári iskolai al-tiszt feleségének hármasszékű ikrei születtek.” „A városi árvaszékű hivatal 100 pengő segélyt utalt ki” a három csecsemőt (két leányt és egy fiút) nevelő családnak. „Mozgalom indult az irányban is, hogy a hármasszékű keresztpajzást Horthy Miklós kormányzót kéri fel” (július 24., csütörtök).

NEMZETGYALÁZÁS. „Nemzetgyalázási és igazgatási ügyekben ítélték hétfőn a szegedi törvényszék ötöstanácsa Ungváry János törvényszéki tanácselnök vezetésével. Frankfurter Armin felsőszentiváni rőfőskereskedő 37 éves felesége április 8-án ruháját próbálta Isaszegi Sándorné varrónőnél. Ruhapróbálás közben a varrónő megemlítette, hogy szerb repülő-támadás érte Szegedet és Pécsét. Frankfurternek olyan feleletet adott, ami miatt nemzetgyalázásért eljárás indult ellene. (...) A törvényszék nemzetgyalázás miatt egyhónapi fogházbüntetéssel sújtotta Frankfurternek...” (augusztus 26., kedd).